

MLADI I IZBOR ZVANJA, IZMEĐU STRAHA I POVJERENJA

Izazovi odgoju za životni izbor

PINA DEL CORE

Pontificia Facoltà di Scienze dell'Educazione, Auxilium
Via Cremolino, 141, 00166 Roma, Italija

Primljeno:
21. 1. 2011.

Izlaganje na
znanstvenom
skupu

UDK
37.048.4:271-1

Sažetak

Kakav je stav današnjih mladih kad je riječ o izboru, posebice o zahtjevnom izboru koji se tiče budućnosti i ostvarenja vlastita života? U kojoj su mjeri svjesni opasnosti koja je neizbježno povezana s odlukom koju takav izbor uključuje? Kakvi su stavovi i stilovi odlučivanja mladih? Koje prepreke otežavaju izbor profesije i zvanja u današnjoj kulturi?

Istraživanja i proučavanja s područja psihologije i odgojne orijentacije pokazala su kako je teško protumačiti formativni hod odgoja za izbor u kulturalnom okruženju obilježenom neizvjesnošću i rizikom. Pitanje izbora zvanja, posebice specifičnih redovničkih ili svećeničkih zvanja, valja promatrati u širem značenju problema »izbora«. Uočavanje tih čimbenika može pomoći odgajateljima i svim pastoralnim radnicima da shvate složenost i poteškoće izbora danas. Istodobno im može pomoći da prate i usmjeravaju mlade kako bi uspješnije upravljali procesima odlučivanja.

Ključne riječi: izbor i odluka, orijentacija za izbor, stil odlučivanja adolescenata i mladih, životni projekt i zvanje

UVOD

Već se gotovo trideset godina na različite načine bavim orijentiranjem u izboru te usmjeravanjem, razlučivanjem, praćenjem, animacijom i pastoralom zvanja.

Iskustvo, proučavanje, osobno i akademsko istraživanje, podučavanje i nadzor studenata, te brojni kontakti radi praćenja prisiljavaju me da stalno razmišljam o problematici i izazovima koje kultura i svijet mladih postavljaju odgoju, posebice odgoju za životni izbor, u namjeri da uočim mjerila i ključeve za čitanje sve drugačijih pojava koje obilježavaju stanje mladih i posljedice tih pojava na izbor i odluku o

zvanju pa prema tome i na formaciju za redovnički i svećenički život.

Naslov moga predavanja nadovezuje se na već obrađivanu temu »*Znam kome sam povjerovao. Izbor zvanja između straha i povjerenja*« na susretu što ga je organizirao Nacionalni centar za zvanja (Rim, 3–5. siječnja 2009). Ta je tema tada razmatrana više u teološkom i formativnom negoli u antropološkom, psiho-sociološkom i metodološkom smislu.

Zaključci susreta mogu se ovako sažeti:

- Današnji mladi osjećaju odbojnost prema odlučivanju o životnom izboru. To utječe i na izbor zvanja, koji se shvaća

kao odgovor na poziv koji dolazi od Boga.

- »Krizna zvanja« koja se očituje u novih naraštaja gotovo je uvijek »kriza izbora«.
- Hitno i prije svega treba odgovoriti za smisao izbora, za slobodu izbora ali i za prihvaćanje misterija koji prati svaku odluku, jer ona uvijek uključuje smiono predanje, povjerenje nečemu ili Nekomu.
- Izbor zvanja pretpostavlja sposobnost da se čovjek povjeri Nekomu nakon što se uspostavi blizak odnos između povjerenja i izbora zvanja, između zvanja i traženja životnog smisla, između zvanja i otvaranja prema Drugomu, misteriju, između ljudske i kršćanske odluke.
- Sve to postavlja određena pitanja pastoralu mladih i zvanja, kao i povezanosti života animatorica i animatora za zvanja poput bilo kojeg odgajatelja i odgajateljice. Oni su naime pozvani da se prvi otvore tajanstvenom Božjem pozivu.
- Nužno je uočiti jasan pedagoški smjer kako bi se mladima pomoglo da se otvore prema povjerenju i čitanju tajne, tj. dubokog smisla svega što je nužno za odvažan izbor zvanja.

Tema Pobudnice 2011. pojavljuje se u izuzetno zanimljivom i kritičnom trenutku, kako društveno-kulturalnom tako i društveno-crkvenom, kao i s obzirom na Salezijansku obitelj. Kao odgajateljice i odgajatelji, kćeri i sinovi istinskih usmjeravatelja i pratitelja mladih, pozvani smo razborito i pronicljivo pristupiti složenoj problematici odgoja za životni izbor. Pritom valja duhovno razlučivati i biti mudar u srcu, ali se valja koristiti i sredstvima koja nam pružaju humanističke, posebice edukacijske znanosti.

Zajednička nastojanja pastorala mladih i pastorala zvanja posljednjih su godina ukazala na nužnost da se pronađe od-

govor na jedan od izazova ili – kao što je to rekao Benedikt XVI – »hitnih potreba« našega vremena, a to je odgoj mladih za životni izbor.

»Krizna« zvanja uostalom postavlja pitanja i Crkvi i našoj redovničkoj obitelji, propituje naše pastoralno djelovanje, postavlja pitanja životu naših kršćanskih zajednica i potiče na ozbiljno i iskreno preispitivanje života, vjere i karizmatске revnosti, stavljajući na kušnju našu sposobnost za odgoj. »Krizna zvanja je sigurno i kriza odgojne ponude i odgojnoga puta.«¹

Ta kriza osim toga potiče redovničke i odgojne zajednice da mladima ne pružaju samo evandeoski značajne ponude, nego i uvjerene i zadovoljne, pa prema tome i uvjerljive i vjerodostojne svjedoke. »Kada mlada osoba osjeti poziv i u srcu se odluči da ostvari sveti put, tada obično postoji zajednica koja je stvorila pretpostavke za tu raspoloženosť poslušnosti.«²

Da bi se izbjegla pastoralna improvizacija, potrebno je prije svega dubinski shvatiti problem kako se mladi postavljaju prema izboru zvanja te odabrati najprikladniji put za sučeljavanje s osjetljivim prijelazom koji nas očekuje.

Moj prilog smješta se između psihološke i formativne perspektive, u »usmjeravajućem« smislu. Uvjerena sam da je razmišljanje o načinu na koji se mladi danas postavljaju prema izboru, osim svake spoznajne i/ili odgojne nakane, vrlo prikladna prigoda za zreo zajednički dijalog humanističkih znanosti o predmetu koji sâm po sebi nužno traži doprinos raznih disciplina.

Pitanje *izbora zvanja*, posebice redovničkoga ili svećeničkoga, valja promatrati u općenitijem obzoru »izbora«.

¹ PAPINSKO DJELO ZA CRKVENA ZVANJA, *Nova zvanja za novu Europu*, Dokumenti 124, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000, br. 30.

² *Isto*, br. 19.

Stručnjaci obično ukazuju na tri kritične situacije u kojima je izbor zvanja otežan zbog obvezatnosti, neizvjesnosti i trajanja. Izbor određenog načina života, posebice onoga za redovničko zvanje, današnjim je mladima osobito problematičan i kad je »obavezan« i kad je budućnost neizvjesna i nepredvidiva, kao i stoga što izbor nije nikada konačan. Postoji i četvrta situacija – u tome se slažu mnogi istraživači – kad životni izbor ne predstavlja problem, odnosno kad neka osoba ima jedinstven životni smisao, tj. kad je vlastiti životni projekt našla u okviru »individualne biografije«. Taj jedinstveni smisao, iako u različitim i rastrganim životnim iskustvima, može se postići upravo ostvarenjem životnog izbora, na što se netko odlučuje sukladno jasnom značenjskom i vrijednosnom okviru.

1. MLADI PRED ŽIVOTNIM IZBOROM

Kako se mladi odnose prema izboru, posebice tako zahtjevnom kao što je izbor budućnosti i ostvarenja života? U kojoj su mjeri oni svjesni neizbježnih opasnosti koje su povezane s odlukom koju takav izbor uključuje? Koji čimbenici pridonose određivanju izbora i odluka, posebice kod adolescenata i mladih? Kakvi su stavovi i stilovi odlučivanja mladih? Koje prepreke ili uvjeti otežavaju izbor struke i zvanja u današnjoj kulturi?

Otkrivanje tih čimbenika može pomoći odgajateljima i svim pastoralnim radnicima da shvate složenost i teškoće današnjeg izbora, a da istodobno znaju pratiti i usmjeravati mlade kako da sa što manje sukoba upravljaju procesima odlučivanja.

Postoji opasnost da se razmišljanje o toj temi svede na uobičajena opća mjesta: kronična neodlučnost, sve teži životni izbor, strah od konačnosti bilo kojeg izbora zvanja, strah od odabira itd. Ulazeći u psi-

hološko doživljavanje osoba i promatrajući egzistencijalni odjek ili jednostavno neizravne posljedice nekih kulturnih pojava na pojedince ili skupine, odmah postajemo svjesni dvoznačnosti izbora u današnje doba.

Istraživanja i proučavanja na području psihologije i odgojnog usmjeravanja (škola, struka, društvo i zvanje) već godinama ukazuju na teškoće u tumačenju formativnih puteva odgoja za izbor, u kulturalnom okruženju stalne promjene ili profila zvanja ili tržišta rada.

Prilagodljivost, promjenama i pokretljivost danas su ključni pojmovi u procesu razvoja identiteta adolescenata i mladih: nove mogućnosti formativnog i strukovnog izbora zahtijevaju sazrijevanje sposobnosti i osobnih resursa kojima mladi nisu »opremljeni«, zbog niza čimbenika koji ne ovise samo o njihovoj osobnom životu. Mladi proživljavaju krizu fordističkog društva i *države blagostanja* koja je dovela u pitanje slijed studij–zapošljavanje–umirovljenje kako bi se ušlo u tzv. »fluidno društvo«, u doba neizvjesnosti i fleksibilnosti, u kojemu iščekivanje budućnosti izgleda dramatičnije i ispunjeno sukobima.³

Različitost i mnogobrojnost formativnih, školskih i strukovnih ponuda s jedne strane privlači i postaje »obmana« za privlačnu budućnost, a s druge predstavlja prepreku koja još više otežava izbor, posebice kad se ne nude uporišna mjerila za izbor koja uzimaju u obzir sposobnosti i resurse, projekte i težnje pojedinih osoba, ali i zahtjeve tržišta rada i radnih organizacija na nekom području.

Uostalom, hoće li u »fluidnom« društvu, u kojemu su vrednote nestalne a životni izbor se može lako mijenjati, odgovoditi

³ Usp. Z. BAUMANN, *Modernità liquida*, Laterza, Bari, 2002.

za neko drugo vrijeme ili čak izbjeći, biti moguće odabirati i odlučivati o vlastitoj budućnosti i o tome kako će se uobličiti ti izbori? Kako ih odgajati da načine značajan izbor koji donosi zadovoljstvo, ali je ujedno i produktivan?

1.1. *Okruženje u kojemu mladi »moraju birati«*

Izabrati i donositi odluke danas je postalo problematičnije nego jučer za nove naraštaje kojima se pruža mnoštvo mogućnosti i prigoda za ostvarivanje, što je prijašnjim naraštajima bilo potpuno nepoznato. Združeni zadaćom da »moraju izabrati«, mladi se vrlo teško snalaze u izboru i u odlučivanju. To se događa s bilo kojim izborom, kad je riječ bilo o školi bilo o struci, a tim više kad trebaju izabrati vlastiti život i buduće osobno ostvarenje.

U društvu koje je snažno individualizirano – »društvo pojedinaca«⁴ – svatko je odgovoran za svoja djela za sebe i za svoju obitelj, tj. treba se brinuti za sebe i za druge: izbor je osoban (svatko treba načiniti svoj izbor) budući da ne postoji neko zajedničko društveno pravilo i ne postoje etička uporišta ili uporišne točke koje bi usmjeravale osobu da razumije što treba činiti u životu. U takvu se okruženju mladima, naravno, ne pomaže da izabiru niti da odlučuju. Jednako se događa i cijeloj ljudskoj zajednici kad se pita što bi trebalo načiniti kako bi osigurala sve svoje članove. Prema tome, glavni problem u usmjeravanju na izbor jest nesiguran pojedinac koji treba osobno odlučivati o vlastitoj sudbini – bilo o struci bilo o zvanju – u društvenom i kulturalnom okruženju u kojemu su uporišne točke nejasne ili su, pak, nestale.⁵

U pojedinačnom psihološkom doživljavanju sve se više širi *strah od izbora*, što se može pretvoriti u stalno odgađanje izbo-

ra ili pak u nezainteresiranost, sve do odbijanja odabira u odlučujućim trenucima.

Čin donošenja odluke, posebice bitnih životnih izbora, postao je posebice težak. Razlozi za to su, prije negoli osobni ili obiteljski, zapravo društveni i povijesno-kulturalni, kao što su neizvjesnost i nepostojanost današnjega društva, složenost i rastuća globalizacija na svim razinama, rizik i nesigurnost uzora »tradicionalnih« oblika života.⁶

Važno je stoga razmotriti neke *sastavnice okruženja* koje tvore podlogu usmjeravanja na temelju koje treba izabrati.

- Neizvjesnost, nepostojanost i rizik

Mladi su pozvani na odabir u društvu neizvjesnosti i rizika koji prvenstveno poglašuju identitet i životne uzore, u vrlo nepostojanom, nepredvidivom i neizvjesnom društveno-kulturalnom i političkom ozračju. Kao što je to ustvrdio već J. F. Lyotard, ukazujući na obilježja postmodernosti današnjeg čovjeka, pred nama je scenarij u kojemu se složenost, nesigurnost i razaranja svake preostale sigurnosti isprepleću sa samoćom, egzistencijalnom neizvjesnošću i individualizmom.

Stalno izložena »riziku« u današnjem globaliziranom svijetu, sloboda pojedinaca i skupina više ne nalazi »prostore sigurnosti« koji dopuštaju upravljanje težinom i nesigurnošću što ih uključuje činjenica da »moram izabrati«, budući da tu slobodu više ne podržavaju postojana pripadnost i jasna uporišta.⁷

Nesigurnost osobne i društvene budućnosti, koja se uočava na svim razinama ljud-

⁴ Usp. N. ELIAS, 1991.

⁵ Usp. J. GUICHARD, 2008.

⁶ Usp. P. DEL CORE, *Scelte: fattori dominanti*, u: »Rogate Ergo« 66(2003)8/9, 6–12.

⁷ Usp. U. BECK, *I rischi della libertà. L'individuo nell'epoca della globalizzazione*, Il Mulino, Bologna, 2000.

skoga života, zahtijeva prihvaćanje rizika koji se ne mogu unaprijed spriječiti. Odatle strah da se ne pogriješi, nesposobnost razlučivanja u što valja uložiti vlastita sredstva i snage – i to ne samo ekonomske, poteškoća da se uoči dobar put, a zatim njime krene, te donesu ispravne odluke i izbori.

»Postoje određeniji povijesni razlozi koji u naše doba utječu na čovjeka da zadrži odmak prema neposrednim oblicima iskustva, te da i usprkos jasnoj svijesti pojedinca pothranjuje osjećaj kronične nesigurnosti s obzirom na sve mogućnosti izbora.«⁸

Primijenimo li pojam *rizika* na egzistencijalne izbore kao što su brak, redovnički i svećenički poziv ili drugi oblici ostvarivanja osobnosti, valja reći da se u složenim društvima, željelo se to ili ne, nužno mora razmišljati o riziku jer »se treba sučeliti s osobnom budućnošću koja je mnogo otvorenija nego u prošlosti, sa svim mogućnostima i nepoznicama koje to uključuje«⁹.

Najveći rizik predstavlja zapravo *sloboda*. Nema izbora bez slobode, kao što nema ni slobode bez mogućnosti izražavanja vlastite sposobnosti slobodnog i odgovornog izbora. U tom smislu svako je ljudsko biće pozvano upravljati svojim životom, u kojem se svakodnevno suočava s rizikom: i kad je riječ o izboru škole ili zaposlenja, i kad je posrijedi egzistencijalni izbor ili izbor zvanja. Ništa naime nije zajamčeno, ništa se ne može smatrati samo po sebi razumljivim, jer smo neprekidno podložni izboru između jednoga ili drugoga ili olakom vraćanju na vlastite odluke u sad već općem uvjerenju o mogućoj promjeni svake odluke.

Cijela ljudska zajednica proživljava razdoblje *neizvjesnosti* koje je, kao što ističe E. Morin, danas postalo nova ustrojstvena kategorija svakodnevnog življenja, a da se

ne zna ni kako se postaviti prema budućnosti kojoj su granice sve neodređenije. Mladi stoga donose vlastite životne izbore u tako neizvjesnom društvenom, kulturalnom, političkom i radnom okruženju te se još teže snalaze u mnoštvu uporišta, što uzrokuje odgađanje i odbijanje važnih odluka koje zahtijevaju i vrlo jasno djelovanje.

To vrijedi za svaki izbor, a osobito za »tradicionalniji« i općenitiji životni odabir kao što su brak te redovnički ili svećenički život. Nesigurnost društva gotovo je poput endemije pogodila i one životne modele koji su izgrađivali identitet i sreću brojnih naraštaja u prošlosti. Oni više nisu ono što su nekada bili, bilo po svom značenju bilo subjektivnom doživljavanju pojedinih osoba. Brak i obitelj danas su, više nego postojeane ustanove, postali mjesto gdje se pojedinci drže zajedno pretežno zbog emocija. Oni više ne predstavljaju nešto naravno, model života koji se mladima nudi kao etapa postojanja kroz koju svi prolaze. Budući da ta temeljna zvanja više nisu postavljena kao »projekt života«, kao »angažiranje«, nego jednostavno kao »odnos« koji valja živjeti, znatno utječu na značenje i izbor. Tradicionalna nepokolebljivost na koju je upućivao brak, koji se smatrao »postojanim« odnosom, danas je dovedena u pitanje, tako da je taj životni izbor u velikoj krizi.

- Radna i egzistencijalna neizvjesnost

»Mladi se boje potpune neizvjesnosti...« – tako često započinju novinski izvještaji o rezultatima statističkih istraživanja koja svake godine prate zapošljavanje mladih i iz kojih proizlazi da mladi daju prednost

⁸ G. ANGELINI, *Le ragioni della scelta*, Ed. Quiqajon, Magnano (BR), 1997, str. 27.

⁹ A. GIDDENS, *Il mondo che cambia. Come la globalizzazione ridisegna la nostra vita*, Il Mulino, Bologna, 2000, str. 42.

sigurnom poslu, makar bio manje unosan, a ne vole rizik, te se opredjeljuju za tržište rada na kojemu se prednost daje zaštiti rada a ne liberalizaciji. Uostalom, u Italiji, u kojoj je stopa nezaposlenosti mladih među najnižima u Europi, upravo je *neizvjesnost rada* velika zapreka razvoju.

U svijetu rada mladi su sve »neizvjesniji« radnici, zbog poteškoće u sudjelovanju na tržištu rada. To je jedna od kritičnih točaka političkog i radnog sustava u državi. Stoga je shvatljivo što mladi nastoje pronaći okrilje u društvenoj zaštiti i daju prednost sigurnom poslu, makar bio i manje unosan, umjesto da se upuštaju u neizvjesnost tržišta koje bi ih zasigurno uništilo.

Neizvjesnost je zajednička osobito mladima koji traže posao odmah nakon završenog obaveznog ili strukovnog školovanja i onima koji traže zaposlenje nakon što su diplomirali i završili neki specijalistički tečaj ili školu. Takvo je stanje izvor snažne nemotiviranosti, koja je prilično raširena posebice među adolescentima koji se školuju: »Učiti mnogo nije dovoljno... ne zavaravamo se... kasnije nema posla.«

Nezaposlenost mladih je sve veća. Među nezaposlenima prevladava ženska populacija, a geografski gledano veća je na jugu. Unatoč višem stupnju obrazovanja mnogi koji su diplomirali, posebice prvostupnici, ne nalaze posao. Budući da je sve teže pronaći zaposlenje, mora se nastaviti studirati. Stoga se čini da prvostupanjski studij nije razriješio problem nezaposlenosti mladih. Uz odgovarajuće prilagodbe lokalnoj situaciji i uobičajene promjene stanja, u ovom je prikazu rizik od napuštanja studija radi pronalazanja posla – povoljna ponuda radnih mjesta – još vrlo visok za mlade naraštaje u mnogim zemljama svijeta, pa i na Zapadu.

Postavljamo si stoga pitanje kako se današnji mladi odnose prema izboru buduć-

nosti: jesu li nesigurni i neodlučni ili pak površni i zbunjeni, nesmotreni i nesavjesni? Možda su jednostavno »nesigurni« i »neodlučni«, i to vjerojatno ne svojom krivnjom... društvo, naime, čak smatra da je *nesigurnost* dobro »rješenje« za spas društva na ekonomskom, društvenom pa i na psihološkom planu.

Naravno, vjerojatno se nitko ne pita što na pojedinačnom planu i u pogledu razvoja osobnosti nosi takvo stanje nesigurnosti i podvojenosti svijeta rada pri uključivanju u društvo i u život: stanje nesigurnosti kad je posrijedi određivanje vlastitog odraslog identiteta, poteškoće u poistovjećivanju s kulturom radnog mjesta na kojemu su zaposleni i s kojega mogu svakog trenutka biti otpušteni, dvojbe o budućnosti koju ne uspijevaju zamisliti barem što se tiče proizvodnje i reprodukcije, a još više na egzistencijalnom planu.

- »Prekomjerno« produljivanje doba adolescencije

Ustroj tržišta rada sa sve većim zahtjevima za specijalizacijom i popratna kriza ponude zaposlenja mladih potpomažu prekomjerno produljivanje doba adolescencije. Odatle proizlazi dulji boravak u obitelji, a stoga i sve kasnije donošenje životnih izbora. Prvo veće napuštanje obitelji općenito se događa u dobi od 25 do 30 godina, često istodobno sa sklapanjem braka ili zajedničkim odnosno neovisnim stanovanjem u slučaju *samaca*. Pa ipak, gotovo 70% mladih u dobi između 25 i 29 godina, odnosno trećina onih od 30 do 34 godine još uvijek živi s roditeljima.

Na te »zakašnjele« ili usporene procese snažno utječu mnoge pojave današnjega društva kao što su dulje školovanje nego u prošlosti, kasniji ulazak u svijet rada, zatim neizvjesnost tržišta rada koja uvelike otežava pronalazjenje zaposlenja, a samim

time i mogućnost izbora bračnog života ili odluka za zasnivanje obitelji s djecom.

Situacija u Italiji je primjer teškoća u osamostaljivanju djece, koja sve teže napuštaju obiteljski dom, ne toliko zbog životnog izbora koliko zbog potrebe, za razliku od europskih mladih, koji često odabiru samostalno stanovanje i prije nego pronađu zaposlenje.

»Obitelj je jezgra koja štiti mlade od ekonomskog i čuvstvenog potiskivanja na rub društva. Ako s jedne strane predstavlja toplu i udobnu kolijevku od koje se teško odijeliti, s druge strane ona može postati i zapreka koja mladima onemogućuje da se suče s odgovornostima i organiziraju životni projekt.«¹⁰

Nije slučajno da se roditeljstvo odabire sve kasnije te je često ograničeno na samo jedno dijete, a u mnogim ga se slučajevima mladi i odriču, koliko god zbog toga trpjeli.

Prisjetimo se osim toga i izbora braka: već su i druga istraživanja (IARD 2002, 2006, 2007) potvrdila daljnje snižavanje stope vjenčanja, koje je potpuno zanemarivo u dobnoj skupini do 24 godine, ali se u četiri daljnje godine – među mladima u dobi od 25 do 29 godina – smanjuje od 32% na 23%. U dobnoj skupini od 30 do 34 godine sklapa se najveći broj brakova, ali više od trećine mladih ipak još uvijek nije oženjeno.

Produžetak adolescencije i potvrđivanje životnog razdoblja koje se sve više širi prema odrasloj dobi a da to ipak nije (razdoblje između 18. i 25. godine definira se kao *emerging adulthood*) pridonose povećanju broja mladih koji žive u neizvjesnosti. Ta se neizvjesnost ne odnosi samo na budućnost nego i na sadašnjost. Sve to stvara sliku ovisnosti i nezrelosti pojedinaca koji su kronološki odrasli ali se još uvijek

ponašaju tipično adolescencijski. *Emerging adulthood* obilježava pet sastavnica: istraživanje identiteta, nepostojanost i posljedična reverzibilnost u izborima, usredotočenost na samoga sebe što mladomeodraslome omogućuje da postane samostalan i neovisan, osjećaj da se »ima na izbor« bezbroj mogućnosti.¹¹

Odgadanje prijelaza u odraslu dob s jedne strane predstavlja novost u odnosu na prošlost te bi s te strane moglo predstavljati određeno obogaćenje kao mogućnost da se još bolje prouče mogući izbori. S druge strane to je i izazov jer se čini da doba odrastanja nikad ne završava. Prijelazi su naime posebni trenuci života potaknuti kritičnim (predvidivim ili nepredvidivim) događajima koji otvaraju put prema nesigurnosti. To mogu biti čimbenici koji vode naprijed i pomažu u sazrijevanju ili pak mogu biti zapreka procesu rasta. Tako npr. napuštanje roditeljske kuće ima razne posljedice. S jedne se strane doživljava osamostaljenje koje se događa istodobno sa stupanjem u zajedništvo udvoje, ali i prijevremena bračna nepostojanost, a posljedično tome i sve veći broj jednoroditeljskih obitelji. Takve sve proširenije pojave nisu zanemarive kad je riječ o životnom izboru mladih.

- Reverzibilnost nasuprot fleksibilnosti izbora

Današnje povijesno razdoblje, koje je obilježeno sve većom rascjepkanošću, zajedno s kulturalnim, ekonomskim i političkim čimbenicima, sve više utječe na to da pojedinci imaju sve manje dobrih uporišnih sustava s kojima se slažu i koji bi im mogli pomoći u izborima. Dok ima

¹⁰ EURISPES 2007–2010.

¹¹ Usp. A. JEFFREY J., *Emerging adulthood. The winding road from the late teens through the twenties*, u: »American Psychologist« 55(2000)5, 469–480.

sve više pripadnosti i mogućnosti osobnog ostvarivanja, osobni se identitet izgrađuje na često proturječnim sastavnicama, a izbor postaje jedina uporišna točka na koju se netko može pozivati, ukoliko zadrži obilježje *reverzibilnosti*.

Ta pojava, koja je ovih godina, čini se, sve učestalija među novim naraštajima, povezana je s idejom o budućnosti mladih, zbog čega ih otvorenost prema mnogim mogućnostima i brojnim ponudama društva navodi na prihvaćanje stava koji je nužno obilježen *reverzibilnošću*, tj. mogućnošću vraćanja unatrag u svom razvoju kako bi se otvorili za nove daljnje izbore. Budući da je mogućih puteva sve više, važno je naučiti pronaći *alternative*, među kojima je i *bijeg*. Naime, u društvu u kojemu prevladava društvena i profesionalna pokretljivost mladi prihvaćaju fleksibilnije usmjerenje koje je više nego prema određenoj odluci i konačnom određenju okrenuto prema istraživanju i stalnom eksperimentiranju, u nekoj vrsti nagodbe sa samim sobom i s vlastitim životnim projektima. Silom prilika ili po vlastitom izboru odgađaju se prijelazi iz škole na posao i iz obitelji iz koje potječu u obitelj po vlastitu izboru, a odabire se život u sadašnjosti, pri čemu se posebno važno mjesto daje prijateljskim i obiteljskim odnosima, ide se prema budućnosti istražujući široku lepezu mogućnosti u izgradnji osobnog identiteta.

Osobni i strukovni projekt u pogledu vlastite budućnosti izgrađuje se u postupnom i polaganom definiranju i neprekidnom sučeljavanju s tisućama mogućnosti koje su sve najčešće privremene i sporedne. Takvo stvaranje projekata dovodi do »sputavanja«, jer se je teško izraziti i »prevesti« mogućnosti u konkretne egzistencijalne projekte, ali je i nejasno, uzrokuje »rastresenost«, budući da nije usmjereno prema odluci nego ostaje u području stalnog istraživanja.

Čini se da je sklonost prema sve reverzibilnijem i nestalnom stavu prema odlukama povezana s jednom drugom težnjom, koju također potvrđuju brojna istraživanja, a to je težnja prema *usadašnjenu*. Mladi naime, premda se ne odriču želje sa samoodređenjem vlastitih izbora, pokazuju očite teškoće u stvaranju srednjoročnih i dugoročnih projekata. Čini se da do tih teškoća dolazi među ostalim zbog pounutarnjenja načina ponašanja koje je jako traženo u radnim okruženjima koja cijene sposobnost da se bude učinkovit u djelovanju i u usmjerenosti prema ciljevima na kratki odnosno vrlo kratki rok.

1.2. *Stavovi mladih prema budućnosti i životnom izboru*

Kako se adolescenti i mladi postavljaju prema budućnosti? Kakvi su njihovi stavovi ili, bolje rečeno, slike budućnosti u njihovim iščekivanjima i snovima o budućnosti? Istraživanje toga nije jednostavno: riječ je o naglašavanju sustava prethodnog uobličavanja budućega »ja« odnosno idealnoga »ja«, ali i o promatranju mnogobrojnih mogućih »ja«. Ujedno valja voditi računa o raskoraku ili razilaženju koje bi moglo postojati između stvarnoga »ja« i sadašnjosti te idealnoga »ja« i budućnosti. Dotaknuti tu temu znači ući u složene procese formiranja identiteta, među kojima su i *definiranje vlastitoga »ja«* – što predstavlja kritičnu točku, te *stvaranje projekta o vlastitome »ja«* – što je jedna od ustrojenih sastavnica osobnoga identiteta. Analiza mladenačkog viđenja budućnosti omogućuje shvaćanje njegova zamišljanja budućega »ja«, tj. projekciju samoga sebe u budućnost, osobni projekt ili životni projekt, što je pokazatelj svake promjene adolescenta a ujedno i čimbenik osobnoga rasta i formiranja identiteta.

- Slike i zamišljaji budućnosti

Kad se mora nešto izabrati ili o nečemu odlučiti, jedan od najutjecajnijih čimbenika je vlastito viđenje budućnosti ili bolje rečeno njen zamišljaj te, naravno, iščekivanja u vezi s njom.

Postoje brojna istraživanja posljednjih godina o takvim mladenačkim stavovima koja nastoje otkriti ne samo više ili manje svjesne stavove mladih o vlastitoj budućnosti nego i njihova predviđanja te budućnosti, kako školske tako i strukovne i egzistencijalne.

Podaci pokazuju da su mladi na određeni način svjesni svoje osobne budućnosti te da imaju jasnije ideje o budućnosti svoga privatnog života (supružnici ili pojedinci, očevi ili majke...) negoli o strukovnoj budućnosti. Pa ipak, ne umanjujući važnost onoga što bi se moglo dogoditi, većina mladih izriče jasnu i očitu sklonost prema *sadašnjoj dimenziji* postojanja te stavovite teškoće u zamišljanju vlastite budućnosti. To posebice potvrđuje neodlučnost u izboru sve do 24. godine, što vjerojatno ukazuje na prevladavanje pragmatičnog usmjerenja prema vlastitoj budućnosti.

U posljednjem izvješću IARD primjećuje se da je porasla sklonost da se budućnost zamišlja optimistično i s povjerenjem: 3 od 5 mladih ima pozitivno viđenje mogućnosti i iznenađenja koja im budućnost priprema, ali nije zanemariv ni postotak onih (1 od 3) koji se svoje budućnosti boje te je prema tome vide punu opasnosti i nepoznanica. S jedne strane smatraju da je važno imati ciljeve (77%), a s druge su uvjereni kako je bolje ostaviti otvorenima brojne mogućnosti (78%).

Budućnost se zamišlja kao široko polje mogućnosti uvijek otvoreno za nove priloge pa prema tome i za nove izbore. Stoga im se ili »ne sviđa« ili smatraju da se ne isplati angažirati u izborima koji previše

obavezuju. Porastao je postotak onih koji vjeruju u reverzibilnost učinjenih izbora (57%): ništa ne smije izgledati tako ireverzibilno da ono što se ne može promijeniti postane zapreka za odgovor svijetu koji neprekidno postavlja nove izazove s kojima se valja sučeliti.

Čini se da ideja o »fleksibilnosti« koja mlade vodi prema prilagodbi tržištu rada nije jedini uvjet koji se odnosi na područje rada, nego se proširuje na sve vidove života pojedine osobe, tako da obuhvaća i ideju budućnosti kao sastavnu dimenziju identiteta. Umanjuje se težnja za projektom te polarizira angažiranje i povećava osjećaj nemoći, koja, čini se, procese rasta čini nejasnim i usporava ih.

Pa ipak, pokazala su to brojna istraživanja, mladi se osobito umješno snalaze u takvim uvjetima neizvjesnosti, usmjerujući se prema budućnosti koja se mjeri i »skraćuje« na sadašnjost, iako ostaju otvoreni za stalno istraživanje mogućnosti koje im nudi budućnost koja se neprekidno mijenja, privremena je i neizvjesna.¹²

Ukratko, u pogledu stvaranja budućih projekata, rezultati istraživanja pokazuju:

»Mladi imaju vrlo jasne ideje o privatnom životu, ali su zbunjeni i slabo pripremljeni za otkrivanje mogućih puteva koji se odnose na profesiju. Ta činjenica može uputiti na različite hipoteze tumačenja: s jedne strane čuvstveno područje može izgledati kao područje života koje pojedinac može najviše kontrolirati, za razliku od profesionalnog područja na koje utječu mnogo složeniji čimbenici. S druge strane to može ukazati i na činjenicu da se mladi, s obzirom na stvaranje projekata, mnogo više posvećuju čuvstvima nego

¹² Usp. IARD, 1997, 2002; COSPES, 1995; CEN-SIS, 2004.

svojoj karijeri: relacijski i sentimentalni život postaje temelj za izgradnju vlastitog odraslog identiteta.«¹³

- Stvaranje projekata i traženje smisla između nade i povjerenja

Odnos prema budućnosti koji je pretežno čuvstvene naravi, ovisi o brojnim osobnim i društvenim čimbenicima. Među osobnim varijablama važno je poimanje vremena u njegovim trima glavnim vidovima – prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, te posljedično tome poimanje vremenskog kontinuiteta ili diskontinuiteta. Važno je i poimanje pozitivne ili negativne vrijednosti događaja za koje se stvara projekt ili ih se predviđa, ali i subjektivna procjena vjerojatnosti njihovoga ostvarivanja. Ne može se zanemariti, posebice ne s obzirom na budućnost, širenje vremenske perspektive koja proizlazi iz širenja kognitivnog obzorja. Ono, osobito u adolescenciji, uključuje dimenziju budućnosti onako kako proizlazi iz proučavanja formiranja adolescentskog identiteta.

Budućnost postaje važna i dobiva snagu nepoznatu u prethodnim razdobljima u mjeri u kojoj ju je adolescent sposoban vizualno prikazati u projektu koji, polazeći od sadašnjosti, usmjeruje njegove snage i djelovanje prema vremenski određenom cilju.

Snažna težnja prema budućnosti i stvaranju projekata temeljna je za formiranje identiteta u adolescenciji.¹⁴ Upravo se u tom razdoblju sve više uočava potreba da se svaki dan organizira život i stvaraju projekti za vlastitu budućnost. Pozornost prema budućnosti i stvaranje projekata tako postaju motivacijski poticaj koji će adolescenta dovesti do zacrtavanja projekata djelovanja i do utvrđivanja ciljeva vlastitoga postojanja.

Stvaranje projekata nije spontano i nesvjesno. Da bi se razvila sposobnost stva-

ranja projekata, potrebni su neki uvjeti. Ona postaje moguća kad unatoč strahu prevlada nada i povjerenje u vrijeme. To je nada da će se ne samo uspjeti izabrati nego i ostvariti izbor s kojim će se moći povezati značenje vlastitoga postojanja.

»Bez nade nije moguće ulagati u budućnost. Nada se temelji na dvama sastavnicama, koje općenito gledajući postoje istodobno, iako se relativna važnost svake od njih mijenja sukladno osobnom životu pojedinca: 1) povjerenju u vlastite sposobnosti; 2) uvjerenju da postoje, u ovome trenutku i u budućnosti, konkretni uvjeti za ostvarivanje projekta života.«¹⁵

Stvaranje projekata moguće je kada, unatoč dvojabama, prevladava povjerenje zajedno sa željom da se u sadašnjosti započne graditi kako bi se postigao neki vremenski udaljen cilj. To postaje pokretačka jezgra stavova i izbora za budućnost. Mogućnost da se stvaraju realni izbori koji odgovaraju osobnim težnjama i da se stvaraju životni projekti povezana je s otkrićem i izgrađivanjem vrednota koje životu daju značenje i svrhu.

Analiza sociološke i psihološke literature pokazuje da većina mladih iskreno doživljava nestalnost *u potrazi za životom koji je usmjeren prema traženju smisla*, kako bi ujedinili svoja mnogobrojna iskustva

¹³ F. GARELLI, *Chiamati a scegliere. I giovani italiani di fronte alla vocazione*, San Paolo, Cinisello Balsamo (MI), 2006, str. 34.

¹⁴ Usp. P. DEL CORE, *Adolescenti '90: chi sono, cosa vogliono?*, u: »Presenza CONFAP« 21(1996)1, 44–48. Vidi također: Ista, »Discernimento e psicodiagnosi vocazionale. Problematiche e prospettive«, u: COSPES (ur.), *Difficoltà e crisi nella vita consacrata*, Elledici, Leumann (To), 1996, str. 109–128.

¹⁵ M. RAMPАЗI, »Il futuro«, u: A. CALLI (ur.), *Il tempo dei giovani*, Il Mulino, Bologna, 1985, str. 215–263. 217.

i usmjerili ih prema nekom cilju. Unatoč tome ne uklanjaju se teškoće za stabiliziranje identiteta u današnjem demografski plurietničkom i kulturalno pluralističkom društvu. Te poteškoće su prilično značajne te se kreću od opasnosti od uspostave *fleksibilnog identiteta* pa sve do njegova iščekivanja i do etnocentričke krutosti koja je ponekad prepreka za uspostavljanje odnosa s različitošću drugoga.

Traženje smisla snažno je povezano s *traženjem identiteta*, a to ovisi posebice o sustavima značenja i vrednotama u životu mladih.

Vrlo se često prvi i najneposredniji odgovor na pitanje o smislu traži s određenom »gramzljivošću« i sigurnosnom tjeskobom u uskom području *međusobnih odnosa*, posebice *prijateljskih i čuvstvenih uz obiteljske*. Takvo stanje obilježava mlade, posebice u njihovu odnosu prema vrednotama i najvažnijim stvarima njihova života. To empirijski dokazuje niz istraživanja IARD, u kojima se tvrdi da postoji snažna jezgra vrednota (obitelj, ljubav, prijateljstvo, rad i samoostvarenje) koje predstavljaju žarišnu točku njihove pozornosti: to je područje *uske društvenosti* koje izgleda zamjenjuje središnje mjesto tih interesa u izgradnji njihovoga životnog sustava. Kad postignu sigurnost s obzirom na tu središnju jezgru, mogu se posvetiti izvanjskom svijetu (sport, uspjeh, karijera, lagodan život i zabava) ili angažiranom životu kojim obogaćuju vlastiti unutarnji život (vjera, društveno zalaganje, učenje i kultura).

Proučimo li i *snove i projekte* za budućnost adolescenata i mladih, najviše iznenađuje krhka postojanost tzv. »*tradicionalnih*« projekata, kojih je tijekom već definiran nasuprot opsežnim, netočnim, nejasnim projektima, koje još valja istražiti s obzirom na konkretni tijek ostvarivanja i izbora.

U tom okruženju i obitelj, iako se još uvijek predstavlja kao najsigurnije i najtraženije utočište, više ne predstavlja poželjan izbor s obzirom na osobno zvanje. Među projektima mladih, potreba da »sebi stvore obitelj« nije toliko česta kao želja da »imaju lijepu obitelj«. Između potrebe i buduće perspektive prema kojoj valja usmjeriti svoj život uočava se neka vrsta rascjepa koji postaje problematičan s obzirom na konkretno angažiranje za ostvarivanje osobnog obiteljskog projekta.

Kad su posrijedi specifičniji egzistencijalni projekti, kao što su svećeničko ili redovničko zvanje, rado spominjem vrlo zanimljivu činjenicu koja potiče na razmišljanje. U razgovorima s odabranom skupinom adolescenata pokazalo se da je 20% adolescenata – posebice onih između 14 i 15 godina – barem jedanput pomislilo da postanu svećenici ili redovnici/e ili da čitav život provedu kao misionari/ke u službi najsiromašnijih.

Taj je postotak danas izgleda manji, kao što pokazuje Garelliovo istraživanje o mladima i zvanju: samo 10,7% ispitanika tvrdi da su razmišljali o redovničkom ili svećeničkom zvanju. Riječ je ponajviše o mladima, bez značajne razlike u spolu, dobi ili društvenom statusu, koji imaju neko iskustvo pripadanja ili sudjelovanja u župi i/ili katoličkim udrugama te su poznavali nekog redovnika, redovnicu ili svećenika. S time je povezano i svjedočenje ili ozračje koje se doživljava u nekom okruženju, odnosi sa značajnim odraslima ili sa zajednicom.¹⁶

- Načini rješavanja problema i stil donošenja odluka

Sposobnost stvaranja projekata za odabir nužno upućuje na sposobnost da se

¹⁶ Usp. F. GARELLI, *Chiamati a scegliere. I giovani italiani di fronte alla vocazione*, str. 83–103.

pronađe životni cilj, a sposobnost da se u životu nešto izabere povezana je s osobnim sustavom vrednota. To bi ostalo nejasno kad se ne bi sučelilo sa sposobnošću »sučeljavanja« sa situacijama ili poteškoćama na koje se nailazi pri odabiru i odlučivanju.

Koje načine i postupke subjekt primjenjuje kod odabira? Stavovi pojedine osobe, koja je uvijek glavni čimbenik i činitelj s obzirom na stvarnost, mogu se promijeniti u odnosu na ustroj situacije, značenje koje joj se pridaje, nečija iščekivanja i prednosti koje netko misli postići. To je plod procesa socijalizacije pomoću kojih subjekt usvaja načine za sučeljavanje s različitim društvenim i osobnim situacijama, djelotvorno ih kontrolirajući.

Kad je riječ o procesima odlučivanja, s jedne se strane uključuje sposobnost subjekta za *rješavanje problema* (problem solving), a s druge (izvanjska i unutarnja) *motivacija* subjekta. I jedna i druga omogućuju ostvarivanje izbora i odluka te, posebice, nadvladavanje sukoba ili stresa koji je s njima povezan. Poimanje *sučeljavanja* (coping) razvijeno je u kontekstu proučavanja stresa, posebice psihološkog stresa koji se javlja kad osoba postaje svjesna da joj stvarnost postavlja zahtjeve koji nadilaze njezine mogućnosti (resurse) ili sposobnosti, tako da utječe i na njezino blagostanje.¹⁷

Proces *sučeljavanja*, po svojoj naravi kognitivna djelatnost, zahtijeva posebice sposobnost vrednovanja situacije, ali i sposobnost rješavanja, ovladavanja i podnošenja problema koji proizlaze iz situacije. Tada se, osim racionalnih, uključuju i drugi – emotivni i afektivni – čimbenici, među kojima su samopoštovanje i samoučinkovitost, koji mogu olakšati ili uvjetovati stav subjekta.

Načini na koje se mladi sučeljavaju s poteškoćama i postavljaju prema situaci-

jama kao što su izbor ili donošenje odluke, zahtijevaju skup različitih kognitivnih, emotivnih i bihevioralnih sposobnosti.

Na području psiho-socijalnih istraživanja uočena su tri najčešća načina *sučeljavanja*: *usmjerenost prema zadaći*, *usmjerenost prema emocijama*, *izbjegavanje-bijeg*.

Najčešće se koristi racionalni način, tj. usmjerenost na zadaću što uključuje aktivni stav prema problemu, koji teži prema traženju rješenja. U tom je slučaju pretežno riječ o mladima s većom samokontrolom, većom psihičkom snagom i jasnijim viđenjem vlastite budućnosti.

Drugi način sučeljavanja određuje emocionalni regulator, ondje gdje se nudi emotivni odgovor koji pozornost pomiče od stvarnosti prema subjektu. Takav način pretežno koriste subjekti kod kojih je samokontrola nedovoljna, a osobne snage su smanjene zbog niskog samopoštovanja, dok su ideje o budućnosti još nejasne.

Treći način sučeljavanja s poteškoćama jest bijeg, tj. sklonost da se problem ne prihvati nego izbjegne uz odgodu njegova rješavanja. To je tipično za mlade koji pokazuju karakteristične znakove slabog smisla za odgovornost, ali i nejasne ideje o vlastitoj budućnosti.¹⁸

Kad se netko nađe pred teškim izborom ili teškim odlukama, uključuju se načini *sučeljavanja* koji teže prema rješavanju sukoba. Odatle proizlaze razni stilovi odlučivanja: neki su »prilagodljivi«, dok su drugi naprotiv »neprilagodljivi«. Među stilovima odlučivanja, najuobičajeniji i najprošireniji je *odgađanje*,¹⁹ koje je danas postalo

¹⁷ Usp. R. S. LAZARUS, *Psychological stress and the coping process*, Mc Graw-Hill, New York, 1966.

¹⁸ Usp. R. GRASSI, *Giovani, religione e vita quotidiana*, Il Mulino, Bologna, 2006, str. 173–175.

¹⁹ Usp. I. L. JANIS – L. MANN, *Decision Making: A psychological analysis of conflict, choice and commitment*, Free Press, New York, 1977.

tipičan način odabira mladih, a sastoji se u sklonosti da se uvijek odgađaju odabir i odluka, posebice oni važni i/ili teški.

1.3. *Odabir zvanja, složen proces odlučivanja*

Proučavanja i istraživanja s područja psihologije razvoja i usmjeravanja promatraju odabir kao izdvojen i sporedan problem, ali se proces odlučivanja povezuje s razvojnim prijelazima pomoću kojih subjekt ostvaruje *razvoj profesije/zvanja*: rast, istraživanje, stabilizacija, održavanje, završetak. Svaki od tih stupnjeva obilježen je nizom *razvojnih zadaća*, tako da razvoj zvanja ima neprekidan i dinamičan tijek, koji uključuje interaktivni proces između poznavanja i kompetencija pojedinca i društveno-kulturalnih čimbenika s kojima stupa u interakciju.

U tom je smislu temeljno važan odnos između slike o sebi koju subjekt s vremenom stvara u interakciji s drugima i sa svojim okruženjem pomoću neprekidnog i postupnog usvajanja spoznaja, sposobnosti i kompetencija, i vrste izbora škole/struke kojoj teži, analize koju je pojedinac načinio, eventualnih problema i korištenih načina postupanja.

S toga gledišta ponajprije obitelj i formativne ustanove imaju središnju ulogu po važnosti u izradi takve slike (*realni ja i idealno/profesionalni ja*) za usvajanje kompetencija i sposobnosti odlučivanja.

Postupak usmjeravanja i potpomaganja kod prijelaza je prije svega neprekidan odgojno/formativni proces subjekta za otkrivanje vlastita životnog projekta: mnogostruke dimenzije »ja« međusobno djeluju u stalnoj vezi između osobnog projekta i razvoja identiteta.

Prošli ja (prethodna iskustva i životna prošlost) isprepleće se sa *sadašnjim ja* (aktualni doživljaji i iskustva, okruženje kojemu

se pripada – skupina vršnjaka, obitelj, nastavnici) i postavlja temelje za razvoj *idealnoga-budućega ja* (zamišljaji, predstavljanja, iščekivanja, snovi i želje). Samo svjesna razrada te dinamike i neprekidna interakcija između dimenzija vlastitoga ja, sa strane subjekta, omogućuju stvaranje prostora spoznaje i razmišljanja o značenjima vlastitoga postojanja, u izgradnji vlastitog osobnog i društvenog identiteta prema svjesnom stvaranju projekta.

Budući da je izbor ujedno i složen i raščlanjen proces, on nije lišen ni sukoba ni neizvjesnosti. S jedne strane uključuje razvoj samovrednujućih sposobnosti i kompetencija vlastitoga ja, posebice vlastite slike o sebi projicirane u budućnost, koje se ne mogu unaprijed ostvariti ili dovesti do zrelosti prije razvoja kognitivnih sposobnosti koje omogućuju razmišljanje o samome sebi i o vlastitoj budućnosti neovisno o sadašnjoj i konkretnoj stvarnosti. Istodobno odlučivanje i samovrednovanje vlastitih sposobnosti za ostvarivanje cilja koji treba postići omogućuje sazrijevanje identiteta ili bolje rečeno ponovno istraživanje samoga sebe i ponovno određivanje vlastitog identiteta pomoću ponovnog ustroja vlastitoga životnog prostora. Odluke koje je subjekt donio postaju osobito važne u procesu izgradnje identiteta, tako što ga »prisiljavaju« da se izjasni i zauzme određeni stav prema vlastitoj budućnosti.

Postoji obostrani utjecaj između *usmjerenosti prema budućnosti i definicije vlastitoga ja*. Dok s jedne strane usmjerenost prema budućnosti ubrzava projiciranje vlastitoga ja u smjeru izbora zaposlenja i/ili života koji vode prema dovršenju oblikovanja identiteta, s druge se strane pojam vlastitoga ja, kao središnja uporišna jezgra i sinteza svih iskustava, na svoj način mijenja i dobiva novi ustroj na temelju iščekivanja i projekata s obzirom na budućnost.

2. STAVOVI MLADIH PREMA ZVANJU IZMEĐU TAJNE PRIVLAČNOSTI I OTPORA

Odnos mladih prema izboru zvanja danas je posebno složen. Još je složeniji odnos mladih prema redovničkim zvanjima, jer se isprepleću sve, ponekad protuslovne sastavnice svijeta mladih koje su posljednjih desetljeća rascjepkale i iznova organizirale i područje redovništva. Sva istraživanja o mladima i religiji ukazala su na sastavnice koje izgledaju međusobno suprotstavljene, kao što su npr. privrženost i neovisnost, snažni katolički identitet i slabo poistovjećivanje s Katoličkom crkvom, neprekidnost i isprekidnost prakticiranja vjere, priznavanje Crkve kao izvora moralnih vrednota i zahtijevanje slobode u vlastitim etičkim izborima. I na religioznom području i na području izbora redovničkoga života ponavlja se složenost koja postoji i u društvu općenito. Među znakovima te složenosti je i opadanje broja redovničkih zvanja, i muških i ženskih, kao i kriza odlučivanja za brak i/ili egzistencijalno angažiranje.

Na svim se razinama uočavaju poteškoće pri izboru vlastitoga zvanja, što nije previše različito od nelagode koju svi osjećaju jer žive u društvu snažno obilježenom neizvjesnošću. Ondje gdje se otvaraju mnogobrojni putevi, pojedinac ne zna razjasniti situaciju i odlučiti treba li izabrati jedan ili drugi put ili pak odabrati neposredno i »zauvijek«. Osoba naime ne zna treba li usvojiti stav istraživača koji uvijek mijenja tijekom istraživanja s otkrivanjem novih puteva ili treba usvojiti jasan i točan smjer koji valja slijediti, s nizom etapa i konačnim ciljem, ili pak izabrati »lutalački« način života u kojemu je mnogo mogućih puteva pri čemu je uvijek otvoreno tisuću različitih mogućnosti.

U tome su smislu mladi u potpunosti odraz moderne kulture »pokretljivosti« ko-

ja vodi prema odbacivanju ideje o životu kao o unaprijed određenom i jasno zacrtanom putu a daje prednost usmjerenju prema eksperimentiranju i neprekidnom postavljanju pitanja vlastitoga životnog projekta.

U naprednim društvima gotovo ništa nije unaprijed određeno od rođenja: posao, identitet, politička i religijska pripadnost, pa čak ni pripadnost određenom spolu. U tradicionalnim društvima sve je bilo uvjetovano okolnostima u kojima je netko rođen. Pri rođenju djeteta moglo se zamisliti kakav će mu biti posao, karijera, brak, religijska pripadnost, stil života i potrošnje. Danas gotovo ništa u životu ne određuje unaprijed društveno, kulturalno i religijsko okruženje. Stoga smo »obvezani na izbor«.

Dok je mogućnosti i izbora sve više, usporedo se smanjuje snaga »vezivanja« odnosno spona povezanih s izborom. Vezivanja proizlaze iz religijske pripadnosti, poljâ prethodnog religijskog ustroja unutar kojih se vjernik pronalazi.

»Ako religijska vezivanja naglašavaju poglavito sastavnicu smisla i usidrenja, religijska opredjeljenja su ponajviše mogućnost izbora, alternativa djelovanja u religijskom ponašanju. U obama postoje dvojake sastavnice: vezivanja su svakako vrednote koje 'daju smisao', ali mogu postati i ograničenja ili lanci; opredjeljenja su svakako pretpostavke slobode i mogućnosti, ali mogu i oslabiti nečije uporišne koordinate. Pa ipak, opredjeljenja ne prestaju biti poželjna samo zato što nedostaju veze koje im daju smisao.«²⁰

Čini se da u današnjem okruženju nastaju »nova vezivanja« koja istraživači možda još uvijek ne zamjećuju iako su vidljivi-

²⁰ L. BERZANO – C. GENOVA, *Vocazioni tra rinuncia e autorealizzazione*, u: »Rivista di Scienze dell'Educazione« 45(2007)1, 37–54.

ja, kao što su npr. beznadni pokušaji traženja veza i odnosa ili »ovisnosti«, posebice onih koji proizlaze iz novih komunikacijskih tehnologija.

2.1. *Koja ideja »zvanja«?*

Kako se shvaća stvarnost zvanja i unutar koje logike? Mladima je zvanje »daleka« stvarnost, povezana samo s religioznom dimenzijom postojanja, ili ga pak shvaćaju kao nešto što može dati smisao životu, poput »projekta« prema kojemu mogu usmjeriti svoju čuvstvenu i voljnu snagu? Obzorje značenja mladih otvoreno je ili zatvoreno za velike perspektive zalaganja, posvete i ostvarivanja, ili se ograničava na mogućnosti i priloge, danas više ili manje rijetke, koje im društvo nudi u neposrednosti svakodnevnoga života? Kako se prihvaća i razrađuje identitet zvanja koje se predstavlja kao »nov« identitet u sveukupnosti iskustava i doživljaja, sustava značenja te životnih stilova i izbora koji tvore njihov osobni i društveni identitet koji je već na neki način izgrađen?

Zanimljivo je s time u vezi istraživanje *Mladi i zvanje*, koje je pokazalo kako se mladi uopće ne opiru ideji zvanja. Štoviše, čini se da ne prestaju sanjati i biti privučeni velikim idealima. Mladi se još uvijek dive obvezujućim i angažiranim životnim izborima koji odgovaraju posebnoj »pozivu« koji zahtijeva snagu duše, odvažnost i vjernost u zalaganju.²¹

Doista, 10,7% mladih ispitanika izjavljuje kako su mislili da imaju redovničko zvanje, odnosno poziv da postanu svećenici/časne sestre ili članovi redovničke ustanove. Riječ je o postojanoj činjenici, posebice ako se razmišlja o sve manjem i očito sve neznatnijem broju mladih koji danas odabiru to zvanje. Oni prema tome uočavaju privlačnost širih perspektiva te profesionalnih ili egzistencijalnih životnih uvje-

ta na koje se »osjećaju pozvani« i koje mogu odabrati, projekata uz koje mogu vezati svoje postojanje.

Kod mladih prevladava vrlo pozitivna slika zvanja povezana uz ideju ostvarivanja (79%) i zadovoljstva (71%). Ta se ideja više osjeća kao oblik širenja i slobodnog izražavanja vlastitoga ja nego kao odricanje (13%) i nametanje (8%). To podsjeća na vrijednost autentičnosti, punine i osobnog usmjerenja te samostalnog izbora i odluke.

Izbor redovničkog života mladi shvaćaju kao pojedinačnu odluku koja je usmjerena punom razvoju vlastite osobnosti. Riječ je o poimanju zvanja koje odražava poimanje života općenito, koji novi naraštaji shvaćaju kao hod sastavljen od pojedinačnih izbora na putu kojim se kreću ako ga smatraju najboljim, više negoli nešto što proizlazi iz poimanja »osjećam se pozvanim« na nešto od nekoga. Cijeli se život shvaća kao pitanje zvanja, ali ne nužno vezano uz redovnički poziv, nego više kao traženje smisla ili vlastitoga dubokoga ja. Stoga slijediti vlastito zvanje znači razvijati vlastite potencijale i resurse, slijediti vlastite sklonosti, ostvarivati određeni projekt.

Doista, 31,8% mladih opisuje zvanje kao osobnu sklonost ili talent; 24,5% kao zalaganje za neki ideal ili neku stvar; 16,8% kao projekt koji treba ostvariti; a 26,9% povezuje taj izraz s pozivom na redovnički život. Usporedo s time oni se prepoznaju u viđenju koje više i na sveopći način uključuje zvanje, kao nešto što se tiče svijua, a ne samo nekolicine »izabranih«: 51,5% ih smatra da svi imaju zvanje, a da je poteškoća samo u tome uspijevaju li ga slijediti; 26,5% ih smatra da ne postoji zvanje, nego samo pojedinačni izbor, dok ih 22% smatra da samo neke osobe, koje odaberu poseban život, imaju zvanje.

²¹ Usp. F. GARELLI, *Chiamati a scegliere. I giovani italiani di fronte alla vocazione.*

- Neopozivo uporište u vjeri u Boga

Ograničavajući čimbenik u načinu zamišljanja zvanja je vjersko usmjerenje: ono što iznenađuje je izjava o vjerskoj pripadnosti – tj. identitetu – katoličkoj vjeri (84,3% ih izjavljuje da su katolici; 2,6% da su pripadnici druge vjere; 13% ih je bez vjere).

»Ta velika postojanost katoličkog identiteta prema mnogima nije pokazatelj 'izbora', nego prilagođavanja stoljetnoj tradiciji, gotovo kao da, kad netko izjavi da je katolik, *imprinting* primarne socijalizacije ima veći utjecaj i dugotrajniji učinak na identitet. Naprotiv, moderna najviše utječe na snažno poistovjećenje s katoličkom vjerom, jer daje prednost izmjenjivosti i nepostojanosti. Okruženje snažne 'religijske ponude' u koje je uključen pojedinac povećava poticaje i pokušaje za sljedeća poistovjećenja. U takvom se okruženju započinju procesi *anticipacijske socijalizacije* s drugim religijskim zamišljajima, sa svim mogućim elementima napeposti koje takvi procesi uključuju.«²²

Uostalom, zvanje ne bi imalo smisla bez jasnoga prvenstvenog uporišta u Bogu.

- Uzori zvanja i angažiranje za druge

Uz optimistično i pozitivno viđenje zvanja pojavljuje se uvjerenje da svaka osoba ima određeno poslanje ili zadaću koju treba ostvariti i da se život dostojan da se tako nazove ne sastoji od skupa slučajnih izbora ili iskustava koje valja tražiti.

Projektna dimenzija i osobno zalaganje, osim prethodnog raspoloženja, postoje u poimanju mladih o zvanju. 31,5% mladih definira zvanje kao *neku sklonost* ili *osobni talent*; 24,5% kao *zalaganje za neki ideal ili neku stvar*; 16,8% kao *projekt* koji treba ostvariti; 26,9% ga vidi kao *poziv* na redovnički život. Usporedo s time, 51,5% ih

smatra da svi imaju zvanje a teškoća je u tome da ga uspiju slijediti; 26,5% ih smatra da ne postoji zvanje, nego samo pojedinačni izbori, dok ih 22% misli da samo neke osobe, koje se odlučuju za poseban izbor, imaju zvanje.

Očita je dakle osobnija i »laička« ideja o zvanju. To znači: budući da je zvanje svima otvorena mogućnost, ono svakome nudi mogućnost ostvarivanja i razvoja vlastitih talenata i projekata. Istodobno se pojavljuje i ideja da je zvanje konstitutivno povezano sa zalaganjem, i to zalaganjem usmjerenim prema samome sebi i prema drugima (75%). To potiče na razmišljanje da je utrošak energije usmjeren prije na samoostvarivanje i na skrb o sebi negoli na skrb i žrtvovanje u služanju drugima.

To potvrđuju i novije spoznaje u psihologiji koje naglašavaju da se *projekt zvanja* razvija povezano s definicijom vlastitoga ja i projekta o sebi te – posebice u adolescenciji – ovisi o poistovjećivanju s osobama, zajednicama, okruženjima i životnim ponudama koji predstavljaju značajne uzore za uspješan odabir života sukladno vlastitom životnom projektu.

Zvanje u tom smislu valja shvatiti kao *razvoj* (dinamički vid) i kao *projekt* koji se postupno otkriva i razrađuje sukladno vlastitom identitetu.

Osobno sam uvjerena, u okviru cjelovitog poimanja čovjeka, da je zvanje dinamička i povijesna stvarnost koja se uključuje u proces njegova sazrijevanja te se razvija i postaje postojana u vremenu i u ljudskom i relacijskom okruženju. Božji poziv obično je upućen stvorenju koje se prihvaća u sveukupnosti svojih sadašnjih i mogućih darova i dimenzija. Bog zove osobu u njenoj jedinstvenosti i cijelosti te

²² L. BERZANO – C. GENOVA, *Vocazioni tra rinuncia e autorealizzazione*, str. 41.

se ne može misliti da zvanje može zahvatiti samo dio ili da se može poistovjetiti s jednim vidom ili dimenzijom osobnosti.

Ukratko, kao što tvrdi i Garelli, kod mladih je raširena »obična« ideja o zvanju, koja može oplemeniti redovito iskustvo i osmisлити mala opredjeljenja svakodnevnoga života s obzirom na prijatelje u čuvstvenim dinamikama, od proširenja izražajnih mogućnosti do zabave. Istodobno se međutim sve više priznaje važnost angažiranijih i »zanimljivih« zvanja kao neka vrsta nostalgije za velikim obzorjima smisla i visokim idealima.

- Teško uočavanje značajnih odraslih osoba

U sveukupnom istraživanju i ostvarivanju vlastitoga zvanja mladima je teško oko sebe uočiti likove odraslih i »drugih značajnih osoba« koje bi ih mogle usmjeravati, upozoriti na uzvišenu ideju zvanja ili im svjedočiti ostvarene oblike zvanja.

Odgajatelji, svećenici, redovnici i redovnice pretjerano obzirno izravno predlažu angažirajuće ciljeve, kao što je posvećeni život, preplašeni prevladavajućom kulturom i time što takav odabir upućuje na hod protiv struje.

Moglo bi se reći da te značajne osobe, osim roditelja koji se uvijek smatraju uporišnom točkom, mlade više »smiruju« nego što su im poticaj i pozitivan izazov.

Na pitanje je li im tijekom života netko pomogao da shvate i prate svoje zvanje, posebno redovničko, više od trećine ispitanika (36,6%) ne uspijeva se prisjetiti bilo kojeg značajnog lika u tom smislu. Pa i među onima koji možda spomenu takve značajne likove, 41,2% ih ukazuje na roditelje kao uporišne točke, a 14,5% na prijatelje, sužavajući tako okruženje »drugih značajnih osoba« na najuži krug vlastite socijalne sredine.

Posebno iznenađuje da se sučeljavanje s iskustvima zvanja, s uspjelim ostvarenjima zvanja više događa s »horizontalnim« uzorima (prijatelji, vršnjaci) negoli s »vertikalnim« (odrasli). Možda je to posljedica s jedne strane generacijskog raskoraka/udaljenosti prema odraslima, a s druge usmjerenosti mladih na same sebe. Kod jednih je to zbog teškoća u komuniciranju i prenošenju vlastita životnog iskustva, a kod drugih zbog toga što mladi lako razmjenjuju mišljenje s vršnjacima. Jednima je teško priopćavati i prenositi vlastito životno iskustvo, a drugima je lako razmjenjivati mišljenje s vršnjacima, pri čemu ne gube volju za samoodređenjem i samousmjerenjem.

- Pomanjkanje posredničkog praćenja

Promatrajući stvarnost i sučeljavajući je s rezultatima istraživanja, može se pretpostaviti da ne nedostaju toliko čuvstveni roditeljski likovi koliko *odrasli-vođe, pratitelji* koji idu uz mlade pokazujući im put kako bi pronašli načine prikladne za suočavanje s nepostojanošću, nesigurnošću i neizvjesnošću izbora i odluka koje obilježavaju i sljedeća životna razdoblja.

U Italiji je situacija u vezi s time uistinu zabrinjavajuća. Iz *Izvjешća EURISPES 2010* o stanju djece i adolescenata te *Izvjешća CENSIS 2010* o društvenom stanju u zemlji jasno se vidi da su djeca i mladi zbunjeni i sve usamljeniji u društvu koje je u krizi i sve problematičnije suočeno s nametljivošću i prodornošću interneta. Tome valja pribrojiti i poteškoće u vezi s postojanjem, komuniciranjem, identitetom i društvenim odnosima. Sve je izraženija usamljenost i izdvojenost te afektivna i relacijska tjeskoba zbog širenja različitih oblika pripadnosti i traženja najrazličitijih, a često i opasnih kontakata, posebice za adolescente i mlade u razvoju.

Na specifičnom području izbora zvanja uočavaju se naklonost i divljenje prema osobama koje se odvaže ući u sjemenište ili u samostan, a još više prema onima koji žive granično iskustvo služenja i poslanja, na rubu društva i povijesti. Međutim, budući da mladi ne pronalaze značajne likove zvanja na uobičajenim svakodnevnim mjestima, nakon što razmišljaju jednu pa i tri godine, odriču se ideje koja se javila u njihovu životu, možda u djetinjstvu ili u adolescenciji.

Prema tome, temeljno je važno najodlučnije se sučeliti s pitanjem praćenja, pripravljanja za to osobe koje su sposobne odgajati usmjeravajući i prateći.

3. IZAZOVI S KOJIMA SE VALJA SUČELITI: SREDSTVA I KRITIČNOST

Što konkretno učiniti kako bi se mladima pomoglo da vedrije i sigurnije pristupe rizičnoj ali i uzbudljivoj zadaći odabira smjera svoga života te da upravljaju negativnim vidovima neizvjesnosti, nesigurnosti i dezorijentacije koji obilježavaju društvo i okruženje u koje su uronjeni? Kako olakšati složeni proces odabira i odlučivanja, posebice s obzirom na egzistencijalni izbor prema kojemu usmjeriti svoje životne snage? S kojim bi se preprekama, napetostima i kritičnim trenucima trebali sučeliti odgajatelji, zajednice i odgojne ustanove kako bi pomogli mladima koji pokazuju oduševljenje i sklonost za odabir svećeničkog ili redovničkog života? Što učiniti da se taj izbor s vremenom obogati stvaranjem nekih osobnih, prije svega unutarnjih uvjeta, kao što su temeljno ljudsko i duhovno raspoloženje, put rasta u vjeri, afektivno i relacijsko sazrijevanje, unutarnja sloboda i samostalnost prosudbe, otvaranje prema istini i besplatnosti itd., a zatim i onih koji se odnose na okruženje i zajednice?

Navedena pitanja su pokazatelji koji mogu pomoći pri otkrivanju puteva, načina i pravaca koje trebaju slijediti pojedinci i zajednice, pratitelji i učitelji života. Među brojnim izazovima ukazujem samo na neke koji mi se čine prvenstveni i temeljni. Uostalom, ovo je razmišljanje otvoreno svakom izazovu i prijedlogu, posebice ako je sukladan raznim situacijama u odgojnom i pastoralnom radu.

3.1. Odgoj za izbor između razumnosti i čuvstvenosti

Prvi kritični čvor s kojim se valja sučeliti s odgojnoga gledišta je »odabir« kao takav. Općenita poteškoća povezana s činjenicom da se »mora izabrati« i strah pred odabirom su izazov s kojim se valja suočiti ne toliko neposredno nego izdaleka... Riječ je o tome da se *cjelokupni odgojni proces postavi kao odgoj za izbor i odluku*.

Posebnu pozornost treba posvetiti *novim formativnim potrebama* koje iskazuje svijet mladih i napetostima koje mladi žive a da nisu za njih izravno odgovorni: riječ je o brojnim stvarima koje se događaju u današnjem društvu neizvjesnosti. Posljedično tome, dugoročno angažiranje postaje sve rjeđe, a trajno uključivanje (vjernost preuzetoj obvezi) iznimka, nužnost umanjivanja rizika i izbjegavanje sprečavanja bilo koje mogućnosti nasuprot mnogobrojnim nestalnim mogućnostima i promjenjivim društvenim ponudama.

Odgoj za izbor uključuje posebnu pozornost za *proces odabira*, posebice polazeći od shvaćanja *poteškoća koje su povezane s odabirom* kod adolescenata i mladih, napore u kritičnim situacijama izbora, uočavanja *stilova i/ili načina odlučivanja*, kako bi im se pomoglo pomoću formativnih tečajeva (*training*) kojima je cilj podučiti ih u odlučivanju i razvoju kompetencija koje su nužne za sučeljavanje sa stresom i nesna-

laženjem koji proizlaze iz sukoba među alternativnim i kritičnim opredjeljenjima.

To uključuje *vrednovanje uloge emocija i osobnosti* u procesima odlučivanja, kao i razvoj kognitivnih kompetencija ključnih u sakupljanje informacija potrebnih za vrednovanje alternativnih izbora.

Na to se nadovezuje cjelovito sazrijevanje osobe, posebice njezine sposobnosti za neovisnost, što je nužna pretpostavka za *sazrijevanje »kritične« slobode*: ponajprije s obzirom na vlastite impulse, a zatim i s obzirom na mnogobrojne poticaje kulture koja se zalaže za suverenu pojedinačnu slobodu, slobodu od *poteškoća i problema*. Takva se osoba više ne zna ni usmjeravati prema idealnim ciljevima niti upravljati svakodnevnim ponašanjem i ljudskim činima kako bi bili istinski slobodni i »odgovorni«.

Zapravo nije lako stvoriti uvjete da mladi prihvate rizike i neuspjeha što je uvijek povezano s odlukom za jedno, a ne neko drugo opredjeljenje. Teško je prihvatiti »vezivanje«, bilo kakav oblik obveze, koji uostalom uključuje svaki oblik povezanosti.

3.2. *Pratiti procese formiranja identiteta*

Odluka za zvanje koja je danas postala još problematičnija povezana je s općenitim poteškoćama u *odabiranju* koje, u procesu razvoja zvanja, kronološki prethodi odluci.

Bez obzira na mnogobrojne društvene i povijesno-kulturalne čimbenike odnosno bojazni povezane s odabirom zvanja u pojedinim redovničkim ustanovama i zajednicama, ključ za razumijevanje takvih poteškoća može se pronaći u današnjoj problematici povezanoj uz identitet. Svaki proces odlučivanja i svaki odabir zvanja susreće se ili se sudara s procesom formiranja identiteta. Poteškoće s usmjeravanjem vlastitoga života i odabirom temeljnog izbora smatraju se jednim od glavnih pokazatelja nedostatnog rasta identiteta.

Napredak bilo kojeg životnog projekta, odnosio se on na neku profesiju ili na neko zvanje, usporedan je s rastom osobnog identiteta i ovisi, posebice u adolescentskoj dobi, o poistovjećivanju s osobama, zajednicama, okruženjem i životnim prijedlozima koji postaju uporišni uzori kako bi se prihvatio životni izbor sukladan vlastitom životnom projektu.

Odluka u vezi sa zvanjem nameće se u onom trenutku kada se na temelju odgovarajućih motivacija nužno mora odabrati. Budući da ponašanje treba biti dosljedno, ono kod osobe treba sačuvati središnje zahtjeve s obzirom na druge koji su rubni odnosno zahtjeve za perspektivom s obzirom na druge koji su sporedni, a osoba se stvarno treba znati odlučiti za ono što je bolje za nju. To je neka vrsta poticaja na traženje, gotovo zahtjeva za značenjem, *potreba za životnim smislom*. Ta dinamična napetost znatno utječe na razvoj mladenačkog identiteta: posebice na sazrijevanje poimanja vlastitoga ja, zatim na čuvstveno-spolni razvoj, na osobno definiranje u okviru projekata i vrednota. Zalaganje i motivacije, donošenje odluka i traženje smisla ne pojavljuju se iznenada za vrijeme adolescencije. Oni su plod dugog procesa formacije koja u praćenju osobe i skupine pronalazi posebno važno mjesto uosobljenog ostvarivanja.

Posebnu pozornost valja obratiti na procese koji su s jedne strane bitni za identitet, a s druge predstavljaju izazov i problem u suvremenom društvu, kao što sam istaknula u prvom dijelu svoga predavanja. To su:

- *osamljenost i neovisnost*
- *stvaranje projekata i vremenitost*
- *čuvstveno-spolno i relacijsko sazrijevanje*.

Potrebno je njegovati neke *stavove i odgojnu pozornost* koji predstavljaju vrhunac praćenja zvanja, kao što su:

- *Povjerenje i nada* u svijest da je mladenačko stvaranje projekta unutarnji dinamizam koji treba aktivirati i osloboditi. Iskazano povjerenje može postati poticajni čimbenik za izradu projekta samoostvarivanja i, posebice, za sučeljavanje s poteškoćama u vezi s odlučivanjem i trajnim angažiranjem.
- Podrška odraslog odgajatelja koji obzirno i s povjerenjem prati pojedinu osobu može postati poticaj koji ne samo da pomaže da se pobijede sumnje i nesigurnosti u procesu odlučivanja za zvanje, nego i ohrabruje na ostvarivanje naslućenoga životnog projekta.
- Težnja prema projektu lakše će se usmjeriti u pravcu angažiranja prema značajnim izborima ako se adolescenta prati u hodu *otkrivanja vrednota* za koje se vrijedi zalagati.
- *Traženje odnosa*, koje je veoma snažno kod mladih, zahtijeva od odgajatelja da u njih vjeruje, ali da se ne odrekne vlastite uloge vođe, potporna, prenositelja vlastitoga životnog iskustva. Očito je riječ o takvoj interakciji, koja neće biti autoritarna, pretjerano zaštitnička i permisivna, nego sudjelujuća i dijaloška.

3.3. *Formacija odgajatelja/formatora*

U složenom vremenu potrebno je iznova potvrditi važnost praćenja, kao odgojni prostor i značajno iskustvo rasta, kao »nov« prostor, a ne samo kao fizičko ili psihološko mjesto, nego kao tkivo i vrijeme osobnoga odnosa, kao mjesto na kojemu se svjedoči skrb, zanimanje i briga za drugoga i za njegovo dozrijevanje, mjesto na kojemu se pojašnjava i na kojemu se može izraziti projekt izgradnje vlastitoga ja i uključivanja u društvo, mjesto na kojemu se socijaliziraju strahovi i nesigurnosti u vezi sa sutrašnjicom, mjesto na kojemu

se razlučuje Božji naum i na kojemu sazrijevaju odgovorne odluke.

Središnja poveznica uvijek ostaje *formacija*, na osobnoj i zajedničkoj razini, kako bi se usvojile relacijske i afektivne, ali i pedagoške i duhovne kompetencije koje su potrebne za osjetljivu zadaću praćenja i kako bi se naučilo živjeti to »služenje« kao izričaj i mjesto duhovnosti.

Hitna odgojna zadaća je osiguranje *formacijskih puteva* koji daju posebno važno mjesto:

- praćenju i pomaganju obitelji (roditeljstvu) čije je središnje odgojno mjesto neupitno, unatoč naporima i poteškoćama kojima je obitelj danas izložena
- hodu osobnoga rasta odgajatelja/pratitelja
- razvoju relacijskih i specifično »usmjeravajućih« kompetencija.

ZAKLJUČAK

Današnja je situacija obilježena složnošću i zbunjenošću, posebice u pogledu budućnosti, a to otežava analizu koja bi mogla pomoći pri ujedinjavanju raznih pojava i čimbenika koji su uključeni u izbor i odluke u vezi sa zvanjem.

Shvaćanje procesa koji se ostvaruju pri odabiru i poteškoća na koje nailaze mladi pri odlučivanju potiče nas da iznova ukazemo na središnje mjesto problema izbora i odluka na području usmjeravanja, posebice usmjeravanja samoga sebe.

Problematične situacije, koje ponekad mogu uključivati i sukobe, utječu na izbor, povećavaju bojazni i napetosti, čine subjekte svjesnijima i budnijima, ali ih istodobno duboko uključuju u njihove potrebe, u njihovu sigurnost, u sposobnosti i kompetencije te u razvoj prema osobnom životnom projektu koji će im pomoći da se postupno uključe u društvo.

Izbori i procesi donošenja odluka predstavljaju novo »bojno polje« na kojemu se odlučuje o projektima u vezi s profesijom i zvanjem. Odgajati za životni izbor ili, bolje rečeno, usmjeravati za izbor, postaje odlučujuće pitanje u današnjem »društvu nesigurnosti«. Tu se uočava teška zadaća odgajatelja i onih koji su zaduženi za usmjeravanje. Svi su oni pozvani promicati usvajanje kompetencija za odlučivanje po kojima će pojedina osoba biti sposobna zacrtati i izgraditi osobni projekt.

Glavni zahtjevi koji proizlaze iz dosadašnjeg razmišljanja mogu se ovako oblikovati:

- vrednovanje *iskustva izbora* kao završetka dugog niza susreta s osobama ili institucijama koje će olakšati tešku zadaću izbora u »kaosu« tisuće očaravajućih i privlačnih mogućnosti
- važnost neizvjesnosti, nepostojanosti i rizika u odnosu na pomanjkanje osobne neovisnosti i odlučivanja
- prepreka u povezivanju osobnog i društvenog identiteta i zvanja
- izazov orijentacije kao procesa koji uključuje razne čimbenike, *ponajprije* subjekt, zatim obitelj, odgojna tijela i svijet rada
- naglasak na izboru kao uvijek »otvorenom« procesu... u kulturi »povratnog djelovanja« kako bi ju se vrednovalo u službi odgoja
- potreba za odgajateljima koji će biti »vodiči« i »predvodnici« koji znaju pratiti proces rasta.

I za kraj, unatoč neizvjesnosti koja ne olakšava ni odabir niti odlučivanje ne može se prestati sanjati i stvarati projekte za budućnost. Umjesto da se budućnost na-

stoji udaljiti, treba se s njom sučeliti djelujući u sadašnjosti kako bi ju se izgrađivalo iz dana u dan u svakodnevicu.

Radi sučeljavanja s tom neizvjesnošću, koja je tipična za složene situacije, Morin poziva u pomoć *dva pomagala: okladu i strategiju*, koje predstavljaju dva načina uporabe misli u složenim situacijama.²³

To drugim riječima znači da »klađenje« o budućnosti uključuje vjeru-povjerenje u nešto ili nekoga što ima smisla, zbog čega vrijedi uložiti vlastite snage, dok je istodobno nužno strateški razmišljati kako bismo ostali fleksibilni u situacijama koje se neprekidno mijenjaju te prema tome znali prilagoditi projekt-program za takav razvoj.

Važno je napokon ne izgubiti temeljno *pedagoško povjerenje*, koje se sastoji u tome da se u srcu mladih uoče mogućnosti za izgradnju suodgovornih obzora smisla, bez obzira na krizu vrednota koja postoji u našem društvu.

»Ondje gdje postoji neki cilj, postoji i volja.«²⁴ Ako se sloboda odlučivanja da se bude odgovoran za nešto i pred nekim ponovno vrati u nepovredivu savjest pojedinca i u njegovu slobodu, tada se ni odgajatelj, a niti naše zajednice ne smiju odreći svoje uloge svjedoka za vrednote. Odgajateljeva je zadaća nuditi izazove, ukazivati na svrhu i idealne ciljeve, osvjetljivati dimenzije smisla postojanja kako bi mladi mogli samostalno usvojiti vlastita vrijednosna usmjerenja i na odgovarajući način odlučiti.

²³ Usp. E. MORIN, *Odgaj za budućnost. Sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*, Educa, Zagreb, 2002.

²⁴ Usp. V. FRANKL, *Alla ricerca di un significato della vita: i fondamenti spiritualistici della logoterapia*, Mursia, Milano, 1974, str. 173.